
A BEVEZETÉS FOLYTATÁSA

Művészet nélkül lehet élni, csak nem biztos, hogy érdemes.

Ha előszót írunk, akkor tegyük eltökélten. „Az ember persze vagy előszót, bevezetést, vagy utószót ír. Döntse el előre, ne játsszon a nyájas olvasó türelmével, még akkor sem, ha úgy érzi, maga az utószó, a lezárás sokkal fontosabb annál, mint amihez a post scriptum fűződik. Persze, ha úgy vesszük, igazán olvasó sem létezik, csak szöveg van, olvasó nélkül, aminek mindenképp megvan az előnye, hogy nem is kell törődni magával az olvasóval; így mindenki azt ír, amit akar. Ezt teszem én is, amikor az »előszavak« mellé egy utószót függeszték, ezzel kétségbe vonva a szövegek egymásrautaltságát, azokat inkább magányos önállóságba vetve kényszerítem annak beismerésére, hogy nincs írás író nélkül – az írás maga az ember.” Mindezt Pseudo Kierkegaard írja *A megfordult világban*, kissé öntörvényűen, bár korántsem erőszakosan, egyben ezzel azt mondja, hogy néha elég lenne csak bevezetőt vagy csak utószót írni, szövegre már nagyon nincs szükség, hisz úgyszemint olvas manapság senki.

Pseudo Kierkegaard-t, aki annyi mindent félreértett, megcáfolni látszik a *Kép és mítosz, A mitológia esztétikája* című könyvem, amely 2014-ben jelent meg. Az első kötetet érő figyelem felülmúlta a várakozásokat, ami talán mutatja, hogy mind a mitológia, mind a festészet – és talán a filozófia – iránt igenis van érdeklődés, van kereslet, mégpedig a szó legjobb értelmében. Ez vezetett arra – no meg a biztatások –, hogy folytassam a könyvet. Őszintén szólva talán magamtól is megtettem volna, hiszen már az első könyv írásakor éreztem, hogy tárgyam szinte kimeríthetetlen, a témák egymást adják, új és új kérdések vetődnek fel, új és új történetek kápráztatják el a vele foglalkozót. Pedig mindenki azt harsogja, hogy jelenkorunk felgyorsult világában a művészet és a filozófia senkit sem érdekel, mindenki rohan a napi teendői ellátása után, majd esténként fáradtan esik össze a televízió előtt.

Ugyanakkor mégis azt látjuk, hogy a manapság rendezett kiállításokra tízezrek vesznek jegyet, végigtülekednek a tömegben, hosszú sorokban állnak, nem kevés pénzt fizetnek ki a belépőkért, hogy az éppen aktuális alkotó képeit megtekintsék. (Ha ritkán szerencsésük van, akkor a kiállítás éppen nem átverés.) Aztán, amikor belépnek a szentélybe, az aktuális művész képeit talán csak egy pillanatra látják, esetleg nem nagyon tudnak róla semmit, és talán azt sem sejtik, hogy nem mindig a legnagyobbknak kikiáltott

festőt, a leghúzóbb nevet érdemes nézni, hanem ott azt a másikat, azt, amelyik szerényen, feltűnés nélkül megbújik a sarokban. De nem baj. Minden egyes kiállítás után növekszik a vágy: többet akarok tudni a festőről, a korról, és nem utolsósorban – itt kezdődik a könyv szerepe – magáról a festményről, amit a festő fest, hogy mi az, miért van ott, pontosan úgy és nem másképp, kik szerepelnek a képen és éppen mit csinálnak. Idáig tart a művészettörténész szerepe.

Könyvemben a filozófus ezt követően érkezik, és megpróbálja megmutatni, hogyan kell párbeszédbe elegyedni az alkotóval, az alkotással, talán az egész európai kultúrával, a civilizációkat jelentő tradícióval, amely meghatározza az életünket, gondolkodásunkat, akár tudomást veszünk róla, akár nem, sőt akkor is, ha egyenesen ignoráljuk. „A műalkotás egységese azonos a hagyomány összefüggésrendszerébe történt beágyazottságával. Maga ez a hagyomány persze nagyon is eleven, rendkívül változékony. Egy antik Vénusz-szobornak például más volt a hagyomány-kapcsolata a görögöknél, akik kultusz tárgyává tették, mint a középkor klerikálisainál, akik veszélyes bálványt láttak benne. Ami azonban mindkét esetben azonos módon jelent meg, az a szobor egyszerűsége, más szóval aurája volt” – mondja *Walter Benjamin* a reprodukálhatóság kérdéséről készült nagy hatású írásában.

Azonban nem egyszerűen a folytatást választottam. A második könyv tematikailag folytatása az elsőnek, de el is tér tőle. Ebben az istenek világa után a *félistenek*, *héroszok* és az *emberek* – istenektől és a sorstól befolyásolt vagy éppen uralt – világába tekintünk be. Az elemzéseket hasonló módon végzem, mint az első kötetben, azaz a történeti leíráson, a különféle variánsokon túl mitológiaelméleti kutatásokkal vetem össze az éppen aktuális mítoszt. Erre épül a filozófiai, eszmetörténeti elemzés, valamint a „képesség” első kötetben követett elvének megfelelően a szóbeliség képi megjeleníthetőségének a kérdése, amely a képzőművészet (főként festészet) alkotásainak az elemzésbe történő bekapcsolását jelenti. A koncepció szerint a *Kép és mítosz* könyvhöz hasonlóan teret enged a szabad asszociációnak, a már említett filozófiai szintnek, vagy ha úgy jobban tetszik: az *Erwin Panofsky* által lefektetett *ikonográfiai-ikonológiai* elveknek, mindezt sokkal inkább az *esszé* formájához közelítve.

A képek valóban a szöveghez illeszkednek, de nem csupán szorosan kapcsolódva az egyes témákhoz, hanem tágabb, filozófiai értelmezés lehetőségét kínálva. Az első kötetben követett elveknek megfelelően a festészet mellett a művészet más területei (főként az irodalom) ugyancsak helyet kapnak az elemzésben, kivéve a zenét, mert bár a képet meg tudom mutatni, az irodalmi szöveget tudom idézni, de a zenét mondjuk nem tudom eljátszani, ami – ahogy arra a korábbi könyvben is utaltam – nagy fájdalom. Miközben ezt írom, folyton szól a zene, most éppen Bach Máté Passiójából az „Ach! Nun ist mein Jesus hin!” rész, de ez közömbös, mert csak írni lehet róla, nem tudom elérni, hogy

ebben a pillanatban felcsendüljön a zene. Közömbös? Talán nem. Biztosan hozzájárul ahhoz, hogy *mit*, vagy legalább ahhoz, *miként* ír az ember. Zene nélkül biztosan nehezebben. (Sokszor érezni vélem egyes szövegeken, hogy a szerzőjük hallgat-e zenét, miközben ír, vagy éppen milyen zenét hallgat. Nyilván tévedek, csoda tudja, lehet, hogy nem.) Ugyanakkor nem hagyom ki a zenét, hisz nélküle lehet élni, de nem biztos, hogy érdemes, ezért legalább írok róla, egyben megteremtve a lehetőséget arra, hogy a nyájas olvasó később meghallgassa. Talán ez sem teljesen közömbös.

Az első könyv megjelenése után (sajnos csak utána) került a kezembe a kiváló francia művészettörténész, a reneszánsz nagy ismerője és népszerűsítője, Daniel Arasse *Raffaello látomásai* című írása. Arasse több mint művészettörténész. Írásai néha a szépirodalom határait súrolják, sokszor pedig a filozófia területére tévednek. Talán éppen emiatt annyira népszerűek: túlmutatnak a szikár tények ismertetésén. Arra elég egy katalógus. Az, amit a múzeumban megveszünk, aztán soha nem vesszük elő. A korán meghalt francia művészettörténész kiváló példája annak, hogyan lehet egyszerre élményszerűen és szakszerűen írni egy egyébként komoly szaktudást igénylő témáról. Számos könyve jelent meg eddig magyarul, hozzáférhetővé téve a művészet- és kultúrtörténet fontos kérdéseit a szakmai háttérrel kevésbé rendelkező olvasónak. A mostani könyve két, időben pontosan húsz év különbséggel megjelent írást tartalmaz Raffaellóról. Nos, ami érdekes, hogy Arasse az első tanulmányáról így vall – persze retrospektív módon: „Az első úgynevezett »tudományos« cikk volt, szerzőjének első publikációja, amellyel bizonyítani akart, *ennélfogva* kellően nehézkes, hogy magáénak érezhesse a szakma” (Pataki Pál fordítása, kiemelés – Gy. Z.). „Hogy magáénak érezhesse a szakma” – pontos kifejezése annak a gyermekbetegségnek, amelyet minden céhbeli átél, a kérdés csak az, hogy ebben benne ragad, vagy képes rájönni arra, miszerint megfelelő és alapos tudásháttérrel nem a szakmai, agyon lábjegyzetelt tolvajnyelv használata a legnehezebb, hanem az érthető, *horribile dictu*: szép fogalmazás. Vagy legalább az arra való törekvés. *Ernst Gombrich* ugyancsak így gondolja, amikor azt mondja, hogy megpróbál egyszerű nyelven és szépen írni, kerülve minden buktatót, vállalva ennek minden kockázatát. Pedig ő nem akar túllépni a művészettörténeten, sőt saját ízlését alárendeli a kánonnak, vállalva, hogy nem lesz „eredeti”. Nos, éppen ezzel válik azzá. Nem azzal, amiről ír, hanem *ahogyan* azt teszi. Kant után szabadon: a „mi”-nél sokkal fontosabb a „hogyan”.

*

A második könyv egy rövid bevezető fejezet előzetes gondolatait után pontosan ezt célozza. Megpróbálja megtalálni az egyes történetekben meglévő közös alapot, ezért egyes fogalmak, eszmék, hívószavak (kinek hogy tetszik) köré csoportosít (pl. bátorság,

kegyetlenség stb.); gondolkodik, gondolkodásra hív, még mindig azzal az első kötetben lefektetett alapelvvel, hogy az önkény és a tévedés jogát fenntartja. („*Homo sum, humani nihil a me alienum puto.*” Azaz: „*Ember vagyok, semmi sem idegen tőlem, ami emberi.*” A tévedés legkevésbé.) Ezt tartom. Különben miként lehetne vitatkozni, beszélgetni, márpedig – egyetértve Szókratésszal – a vitatkozás nélkül leélt élet nem élet. Tegyük hát mindezt élővé, elevenné – nem utolsósorban: megkérdőjelezhetővé! Az igazi gondolat mindig a vitában születik.